

Анатолій Салій

САЛІЙ Анатолій Володимирович – кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії та суспільних наук ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія». Сфера наукових інтересів – історія філософії, філософська антропологія.

САМОТНІ СВІТИ ЕЖЕНА ІОНЕСКО (ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ)

Проблема абсурду у сучасному поліорганічному світі набуває нових вимірів. Період, коли реальність втрачає свої традиційні кордони і може розглядатися через призму найнелогічніших ознак, як ніколи повертає потребу нового прочитання текстів румуно-французького мислителя Ежена Іонеско. Епатаж як спосіб самовираження і, одночасно, як потреба зрозуміти себе, своє місце у світі були притаманні йому завжди. Звідси його потреба запитування, постійне самозаглиблення і щире переживання незрозуміння з боку оточуючих. Автор намагається розкрити природу і джерела філософської рефлексії мислителя, пов'язуючи його з типом мислення російського філософа Л.Шестова. Важливим елементом становлення Іонеско як письменника і драматурга відзначається його природна внутрішня закритість і відчуженість і, як наслідок, постійна акцентуація на проблемі самотності особистості, яка розглядається ним як спротив суспільному тиску. Важливою особистою рисою самого Іонеско, у такому контексті, є потреба відчувати себе не таким як інші.

Ключові слова: самотність, відчуженість, авторське чуття, запитування, Ежен Іонеско, Лев Шестов, «Інший».

У кожного мислителя є своя власна, особлива або ж навіть особиста тема, до якої він готовий повертатися не дивлячись ні на що і у будь-які періоди своєї творчості. І яким би різноплановим митець не був, його тексти міститимуть у собі цю особливу проблему, якою заповнюватиметься усе авторське єство. Для французького письменника і драматурга Ежена Іонеско такою темою стала – самотність. Це навіть не просто внутрішня складова сюжету, це потреба для самого автора.

Переживання самотності поглинає його повністю. З цим може бути пов'язана і особлива манера його способу мислення – постійне

© А. В. Салій, 2016

<http://doi.org/10.5281/zenodo.208866>

запитування. По-своєму, ця риса зближує його з російським філософом Л.Шестовим, яким Іонеско, свого часу, зачитувався. Але у французького митця контекст запитування перетворюється на сенс усього творчого процесу. Він неодноразово повторював, що якби у нього хтось запитав, навіщо це постійне ходіння до театрів або ж читання книжок, то відповідь була б такою, «... робиться це все не для того, щоб чути відповіді, а для того, щоб ставити нові питання» [2.с.12 – 13].

Із міради запитань Іонеско позначає одне найголовніше – а для чого, власне, він пише? Для чого йому це потрібно? Чи не пов'язане його писання із відчуттям повної самотності і бажанням подолати його? Та схоже для Ежена Іонеско ці питання риторичні. Вони проголошуються, але у кращих шестовських традиціях, так і залишаються без відповідей. Та й справді, як треба читати книги Іонеско, якщо він пише не з метою пояснення собі та іншим, а задля того, щоб ще і ще ставити свої вічні питання; якщо початком його питань буде та сама «запитувальна самотність»? Відповідям на ці питання присвячується ціле ессе, але читач змушений самотужки домислювати те, що ж хотів йому сказати автор. Тут буде і бажання повернути «чудо мого дитинства без буденності, радість без драм, свіжість без жорстокості; пошук «світла, яке стоїть на межі якогось абсолюту, яке то втрачається, то знову знаходиться» [9.р.2 – 4], чи найголовніше, що «фундаментальні, свідомі, напівусвідомлені чи взагалі не свідомі причини писання, художнього творення я віднайшов саме у здивуванні перед світом, у захопленні чудом світу і у радості винаходу, творення».

Самотність «Іншого»

У віці семи років Ежен Іонеско вперше відчуває власну «інаковість». Саме у той час, поглянувши, якимось по-особливому, на себе у дзеркало, майбутній мислитель починає розуміти, що він не такий як усі інші. Його лице, його фігура, які не схожі ні на кого більше, випадають із загальної картини світу, яку він звик спостерігати і сприймати як належне. Тоді йому, дитині, дзеркало показало, що він «Інший», не схожий на оточуючих людей і між ними неподоланна прірва [1. с.344]

Від того моменту відчуття «іншості» не полишає Іонеско ніколи. З часом він намагається зрозуміти: хто ж це такі «інші»? Можливо, він взагалі один? Та чи є навколо ще десь такі одинаки як він? Іонеско усвідомлює, що здатність не думати як інші, думати інакше, може ставити нас у дуже специфічне становище. Адже думати не так як інші – це означає просто думати. Інші, хто вважає, що вони думають, зазвичай без будь-яких вагань можуть приймати усі лозунги і заклики, виплеснуті часом, або ж стають жертвами усе поглинаючих пристрастей, які ними навіть не осмислюються. На думку Іонеско, це відбувається

тому, що готові ідеї прислужуються базовим інтересам людей, задовольняють їх внутрішні імпульси. При цьому совість абсолютно спокійна, вчинки виглядають виваженими, а найголовніше – виправданими. І у цьому для Іонеско дуже важливе розуміння того, що він ніколи не думав, так як інші, відкидав так звані «великі ідеї», цементуючи таким чином, свою унікальність і, разом з цим, самотність [5. с.83 – 84].

Хоча у такої позиції існує і зворотній бік. Говорячи про свою особливість, Іонеско підтверджує, що іноді йому доводилось думати так як інші, через внутрішню змореність чи якусь тривожність. Та піддаватися такій спокусі йому не дозволяв темперамент. Кінець кінцем Іонеско розуміє, що він такий не один. І у такому випадку дуже складно тому, хто належить до так званої «мовчазної більшості» визначитися з елементарним: ти попереду «своїх», чи позаду. Ти ототожнюєш себе з більшістю, чи все-таки більшість стає схожою на тебе? Та висновок для Іонеско очевидний: тільки самітник, який загубився у світі і ні на кого не схожий, може насправді розраховувати на те, що з ним може себе ототожнити будь-яка людина, наскільки він здатен зберігати у собі пам'ять про свою приналежність.

Із таких переживань постає і літературність Іонеско. Його творчість походить від упевненості у тому, що не тільки йому хотілося приховати від сторонніх очей цю свою самотність, цю загубленість серед подій і речей світу, свої побоювання, свої переживання. Власне у цьому Іонеско покладається на те, що саме найпогачайніше із усього, що приховане у його душі, може міститися і у інших душах. Мислитель упевнений, що через художника може говорити про себе велика кількість людей, інакше він не цікавив би нікого, але одночасно таке премовання є не що інше, як вираження своєї власної, єдиної в усьому світі індивідуальності, бо інакше він і сам теж може бути нікому не цікавим [7. р.12]

У своїй літературній творчості Іонеско хоче залишитися лише наодинці із собою і, разом з тим ненав'язливо, духовно і чисто, бути у контакті з таємничою групою «Інших». Лише таким способом можна формувати і розвивати справжню спільноту – через слова, які прямують із мовчазної самозаглибленості самітника і, саме через це, є найважливішими для будь-якої людини.

Наука самотності

Для Ежена Іонеско дуже важливим завжди було те, що самотність – це не соціальне явище, а швидше спосіб самоствердження особистості і форма її захисту від зовнішнього світу. Мислитель зізнається, що дуже рано йому довелося навчитися самотності, адже, найголовніше, він думав не так, як думали інші. Усе його єство стояло проти цього. Але необхідно розуміти, що самотність – це не якась

там ізолюваність, не перепона, яка відділяє людину від суспільства, це щит, обладунки, які можуть захистити свободу, які дозволяють зберегти холодну голову всупереч феєричній навалі всіляких відтінків, і страхів, і елементарної гидливості [5. с.293 – 294]

По-своєму, найяскравіше проблема самотності у Іонеско проявляється у таких його знакових творах як «Носоріг» та «Самотній». Кожен із цих творів це питання розглядає під своїм кутом, але єднає їх спільний знаменник, який зветься – самотністю. Іонеско часто повторював, що писання п'єс, це робота для великої аудиторії, для великої кількості людей, а романи необхідно писати для окремого читача. Тому кожен з нас, коли пише, або читає, так чи інакше, перебуває на самоті. Коли Іонеско пише, він найперше звертається до самітників, але і робить це з позицій самітника. Робити це за допомогою прози для нього найкраще, адже цей жанр особливо відповідає вимогам самотнього творця.

Сам письменник зізнався, що прямим поштовхом для написання «Носорогів» стала історія, яка відбулася із французьким літератором Дені де Ружимон. У 1936 р. де Ружимон волею долі потрапив на з'їзд нацистів у Нюрнберзі. Він перебував у натовпі, який чекав на приїзд А.Гітлера. І коли німецький диктатор з'явився, то натовп миттю ожив як справжня жива істота, почав хвилюватися і це хвилювання відчув на собі де Ружимон. У цей момент француз почувався дрібною піщинкою посеред безкрайнього моря емоцій та істеричних почуттів, таким самотнім, що готовий був і сам злитися із цією наелектризованою масою. Та здоровий глузд переміг і де Ружимон почав опиратися [3. с. 579]

Власне такі почуття були дуже близькими і самому Іонеско. На його очах, поступово, перетворювалися на дрібні гвинтики тоталітарних машин майже усі його друзі-румуні. Вживаючи термінологію Іонеско – вони «оносорожились». І проблема буде полягати у тому, що чим більше таких «оносорожених», тим не нормальнішими будуть усі інші. З часом, це може призвести до того, що «колись норма» перетвориться на відхилення. Тому і самотність героя «Носорогів» Беранже – це свідомий вибір особистості, яка вирішила йти до кінця у протистоянні із політичними епідеміями [4. с.579 – 580]

Схожу ситуацію ми спостерігаємо і у останньому романі Іонеско – «Самітник» [10], у якому герой сам прагне самотності, через відсторонення від зовнішнього світу. При цьому оточуючі сприймають його не як непересічного мислителя чи філософа, а швидше як людину, яка несповна розуму. Герой і сам це розуміє, а від того ще більше страждає.

Сама по собі основна тема «Самітника» сприймається неоднозначно і може тлумачитися як явище, яке має протилежні аксіологічні

значення. Адже поведінка головного персонажа межує з таким асоціальним рисами як егоїзм, у ньому можна віднайти ознаки неврастенії. Хоча з іншого боку, він свою ірраціональну ізольованість позиціонує як усвідомлений бунт проти натовпу заради набуття власної індивідуальності та звичайнісінького самозахисту. Можливо, саме тому фінальна частина роману здебільшого оптимістична. Іонеско переносить на свого героя власні прагнення елементарного душевного спокою і внутрішньої рівноваги.

Мабуть це досить знаково, але коли в кінці 90-х років ХХ століття одна французька газета провела опитування серед тридцяти діячів так званого інтелектуального істеблішменту, на предмет значимості десяти найважливіших для історії Франції книг, то Ежена Іонеско серед тих авторів не виявилось. Що вплинуло на вподобання інтелектуалів? Про це сперечатися можна довго. Та чи був хтось сильніший за драматурга Іонеско по силі і впливу? Навряд. Дуже характерною є репліка М.Кундери, який зауважив: «...розкріпачення культурного життя в комуністичній Чехословаччині було пов'язане з маленькими театрами, які почали з'являтися на початку шестидесятих років. Саме там я вперше побачив спектакль по Іонеско, і це було незабутньо: вибух уяви, напір зухвалого розуму» [б.с.54 – 55]. Після того, він часто говорив, що Празька весна розпочалася за вісім років до 1968-го, з п'єс Ежена Іонеско, які ставилися у маленькому театрі «На балюстраді». Хоча, скоріше за все, корінь проблеми буде у тому, що для французів Іонеско був не достатньо французом.

Література

1. Биbihин В.В. Слово и событие. Писатель и литература / Владимир Биbihин. – М.: Русский Фонд содействия образованию и науке, 2010. – 416 с.
2. Ионеско Э. Автор и его задачи // Ионеско Э. Противоядие. – М.: ИГ «Прогресс», 1992. – С.11 – 37.
3. Ионеско Э. Носорог / Эжен Ионеско // Ионеско Э. Собрание сочинений. Носорог. Пьесы. Проза. Эссе. – СПб.: Симпозиум, 1999. – С.148 – 251.
4. Ионеско Э. Предисловие к «Носорогу» // Ионеско Э. Собрание сочинений. Носорог. Пьесы. Проза. Эссе. – СПб.: Симпозиум, 1999. – С.579 – 580.
5. Ионеско Э. Противоядие. – М.: ИГ «Прогресс», 1992. – С.79 – 334.
6. Кундера М. Занавес / Милан Кундера. – СПб.: Азбука, 2014. – 192 с.
7. Ionesco E. Découvertes. Illustrations de l'auteur. – Paris: Skira, 1969. – 126 p.
8. Ionesco E. Journal en miettes. – Paris: Gallimard, 1973. – 212 p.
9. Ionesco E. Pourquoi est-ce que j'écris // La Nouvelle Revue Française, nov., 1976, n. 287. – P.1 – 21.
10. Ionesco E. La Solitaire. – Paris: Mercure de France, 1973.

Салий А.В.

ОДИНОКИЕ МИРЫ ЭЖЕНА ИОНЕСКО (ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ)

Проблема абсурда в современном полиорганическом мире приобретает очень специфические черты. Период, когда реальность теряет свои традиционные границы и может рассматриваться через призму самых не логичных определений, как никогда возвращает необходимость нового прочтения текстов румыно-французского мыслителя Эжена Ионеско. Эпатаж как способ самовыражения и, одновременно, как необходимость понять себя, свое место в этом мире, были присущи ему всегда. Отсюда его потребность вопрошать, постоянная погруженность в себя и откровенные переживания по поводу непонимания окружающих. Автор пытается раскрыть природу и источники философской рефлексии мыслителя, связывая его с типом мышления русского философа Льва Шестова. Важным элементом становления Ионеско как писателя и драматурга отмечается его естественная закрытость и отчужденность, и, как следствие, постоянная акцентуация на одиночестве человека, которое воспринимается им как форма сопротивления общественному давлению. Важной личностной чертой самого Ионеско, в таком контексте, есть не желанье ощущать себя таким как другие

Ключевые слова: *одиночество, отчуждение, авторское чутье, вопрошание, Лев Шестов, Эжен Ионеско, «Другие».*

Saliy A.V.

LONELY WORLDS OF EUGÈNE IONESCO (HISTORICAL AND PHILOSOPHICAL ANALYSIS)

The problem of absurdity in the modern polyorganic world acquires the new dimensions. The period when reality loses its traditional boundaries and can be seen through the prism of the most illogical features, more than ever returns the need for new reading of texts by Romanian and French philosopher Eugène Ionesco. Epatage as a way of expression and at the same time as the need to understand themselves, their place in the world, were always inherent to him. Hence his need for questioning, constant contemplation and sincere feelings of misunderstanding by others. The author tries to reveal the nature and source of philosophical reflection of the thinker, linking him with the type of thinking of the Russian philosopher L. Shestov. An important element of Ionesco's becoming a writer and playwright is his natural inner restraint and alienation and, consequently, constant accentuation of the problem of individual's loneliness which he considers as one's opposition to public pressure. An important feature of Ionesco himself in this context is the need to feel different from others.

Keywords: *loneliness, alienation, sense of authorship, questioning, Eugène Ionesco, Lev Shestov, the "Other".*

Надійшла до редакції 19.07.2016 р.